

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: CSEH ZSOMBOR

KURDOK, AKIKNEK CSAK A HEGYEK A BARÁTAIK

„Irakba???” – kérdezi megrökönyödve több ismerősöm is, amikor meghallják, hogy ezúttal mi a következő célpontom a Közel-Keleten. „Pontosabban csak Iraki Kurdisztánba, ami azért nem az az Irak” – próbálom megnyugtatni őket, láthatóan kevés eredménnyel. „Iraki Kurdisztán? Van ilyen ország?!” – Nos, a válaszom röviden: nincs – de ez a kérdés azért „hangyányit” bonyolultabb...

Pirkad, amikor kiszállok a repülőgépből Erbil nemzetközi repülőtérén. A 2005-ben bővített és teljesen felújított légikikötő rendkívül modern, sőt már-már futurisztikus kinézete egy pillanat erejéig elfeledtetni, hol is vagyok valójában. Az útlevel-ellenőrző fülkék fölé kifeszített, otthonos színű – piros-fehér-zöld –, ám a közepén sárga Napot hordozó kurdisztáni lobogó, valamint a feliratok azonban jelzik, hogy beléptem a Kurd Regionális Kormányzat, azaz az Iraki Kurdisztán területére. Noha az iraki lobogó is ott van a fejük felett, a vámtisztek egyenruhájára egytől egyig a kurd zászlót varrták kicsiben – mintha egy külön országba érkeztem volna... De mégsem.

A repülőtéren meglepő csend és nyugalom uralkodik: összesen csak két gép szállt le hajnalban. Mégis érződik az épületen, hogy e nyugalomságot pár éven belül a komoly gazdasági fejlődés következtében ideérkező egyre több utas nyüzsgése, hangzavara s a forgalmasabb repülőterekre jellemző „káosz” válthatja majd föl. Mintha a repülőtér falai is azt suttognák, amit több vezető kurd politikus is mondott nekem: „Mi készen állunk. Készen arra, hogy továbbfejlődjünk, s továbbmenjünk az úton – akár a teljes függetlenségig.” És bár a kedvességet, vendégszeretetet, valamint hazafiasságot tekintve nincs is igazán jelentős különbség a Törökország, Irak, Irán és Szíria területén élő kurdok között, ám gazdasági és politikai fejlettségük terén hatalmasak az eltérések.

„A kurdoknak nincsenek barátai, csak a hegyek”

Ezzel az ősi s igen népszerű kurd közmondással – mely híven tükrözi a világ legnagyobb, önálló állammal nem rendelkező népcsoportjának viharos történelmét – köszönt az iraki kurd kormányzat de facto külügyminisztere. Öccellenciája Falah Mustafa Bakir már egy évtizede vezeti a pár tucat emberrel működő, ugyanakkor szinte teljes függetlenséget élvező kurd diplomáciát. A több nyelven is folyékonyan beszélő, mosolygós, rendkívül közvetlen úriember hatalmas szenvedéllyel, ám racionálisan mesél eredményeikről, terveikről, álmairól. Érződik, hogy számára a kurd kérdés nem csupán politika, hanem annál sokkal több: elkötelezettség. Ám nemcsak az iraki kurdok kérdését

érinti, hanem kitér a szomszédok területén élő kurdok helyzetére is.

A 30-40 milliós nagyságúra becsült kurdság etnikailag az iráni népekhez áll legközelebb, sőt sok kurd egyenesen az i. e. I. évezred első felében, a Kaszpi-tengertől délnyugatra húzódó hegyvidéken elhelyezkedő Méd Birodalomra vezeti vissza kultúrájuk gyökereit. Mindazonáltal sok tudós egyetért abban, hogy a kurd nép pontos eredete bizonytalan, s számos ókori közel-keleti népcsoport – köztük a médek – keveredése lehet a háttérben. De talán ennél sokkal fontosabb, hogy azt a közel 400 000 km²-es, Törökország délkeleti, Szíria és Irak északkeleti, valamint Irán északnyugati részét lefedő, rendkívül kopár,

ESTI TEREFERE AZ ERBILI CITADELLA TÖVÉBEN

Bár a kurd nőknek általánosan szabadabb a helyzete, mint arab vagy perzsa társaiknak, az esti utcai teázások szinte kivétel nélkül csak férfiakkal találkozhatunk

földművelésre csak a délebbi területeken alkalmas, hegyes-dombos vidéket már a 12. század óta Kurdisztán néven emlegetik, jelezve, hogy az a terület évszázadok óta a kurdok hazája.

A 13–14. századi tragikus időszakot leszámítva, amikor a mongol hordák több ízben is végigpusztították e vidéket, a 10. századtól egészen a 19. század elejéig Kurdisztán nem szűkölködött. A Selyemút fontos szakaszait kezükben tartva komoly gazdagságra, a térség hadseregeiben és államvezetésében betöltött magas rangú beosztásaikkal pedig komoly politikai befolyásra tettek szert. A 16. században Kurdisztán folyamatos harcok színtere volt. A térség két rivalizáló nagyhatalma, a szunnita Oszmán-Török Birodalom, valamint a síita Szafavida Birodalom behódolásra akarta kényszeríteni a kurdokat, akik végül az oszmánok támogatása mellett döntöttek, hiszen azok – a perzsákkal ellentétben – autonómiát adtak emírségeiknek.

A Selyemút szerepének 19. századi csökkenése mély válságot okozott: az akkori európai útleírások szinte egytől egyig vad és kegyetlen, portyázó és vérengző kurdokról számolnak be, akik egymással is

harcban álló, kaotikus törzsi viszonyok rendszerében élnek. Karl May 1882-ben megjelent *A vad Kurdisztánon át* című kötetének is ez a korszak adja a hátterét. Ezek után már nem is annyira meglepő, hogy miért gondolják sokan még ma is alapvetően veszélyes vidéknek Kurdisztánt...

Az I. világháborúban vesztes Oszmán Birodalom és a győztes antant hatalmak között 1920. augusztus 10-én aláírt sèvres-i békeszerződés – a kurdok politikai jogait elismerve – egy autonóm és független Kurdisztán létrehozását helyezte kilátásba. A Török Nemzetgyűlés Musztafa Kemál „Atatürk” vezetésével azonban elutasította a számukra rendkívüli területvesztéssel járó szerződést, s három éven át tartó háborújával elérte annak felülvizsgálatát. Az 1923. augusztus 24-én megkötött lausanne-i békeszerződésben már a Török Köztársaság új határait szentesítették. A független Kurdisztánt leradírozták a térképről, s a kurdok lakta területet négy ország (Törökország, Irak, Szíria, Irán) között osztották föl. Ettől kezdve négy különböző, határokkal elválasztott Kurdisztánról beszélhetünk, melyek egymástól igencsak eltérő történelmi pályát futottak be. Noha sokakban még mai is él az egységes és független Kurdisztán gondolata, megszületése ma (is) esélytelen. Ám épp napjainkban az iraki kurdok meglehetősen közel állnak a valós függetlenséghez. Ennek előmozdításában azonban az 1990 utáni nemzetközi események is komolyan közrejátszottak...

Állam az államban: Iraki Kurdisztán

Erbil (kurd nyelven: Hewlêr) rohamosan növekvő városában a MOL iraki kurdisztáni leányvállalata, a Kalegran Ltd. új központja felé autózunk. A széles főutakat hatalmas építkezések szegélyezik. Óriási kivetítőkön látványos szimulációk mutatják, mi minden fog itt pár éven vagy akár hónapon belül születni: „Látod, hamarosan Erbil lesz a Közélet új Dubaja” – jegyzi meg a sofőr.

A hosszas és alapos beléptetést követően a MOL Kalegran egyik magas rangú vezetője fogad. A bútorok még fóliáztak, a falból még kiállnak a vezetékek – noha az épületet már átadták, belül még sok teendő akad. A bangladesi és indiai munkásokat azonban szorítja az idő, hiszen a magyar–kurd kapcsolatok elmélyülése eredményeként (nem utolsó

sorban a MOL 2007 óta tartó jelenlétének is köszönhetően) Erbilben magyar konzulátus nyílik, melynek szintén ez az épület ad otthont. Vendéglátómmal egy négydecis kurd presszókává mellett a kurdok függetlenségének égető kérdéséről és a magyar olajtársaság – mely elsők között kapott kutatási és kitermelési koncessziót Iraki Kurdisztánban – tevékenységéről beszélgetünk. Mindenekelőtt azonban a szigorú biztonsági intézkedések okát kérdezem. „Itt, Erbilben és egész Iraki Kurdisztánban a biztonság a legfontosabb. Ha csak egyetlen expat (az angol expatriate szó gyakran használt rövidítése; azaz olyan személy, aki szak tudását felhasználva hosszabb ideig dolgozik külföldön) is meghal, de akár csak veszélybe kerül az élete, azonnal elmegy minden szakember.

Mindeközben pedig az iraki kurdok teljes politikai függetlenségének alapja a gazdasági függetlenség, amit az olaj biztosít. Ezért az azt kitermelő külföldi vállalatok munkatársaira különösen vigyáznak a kurd biztonsági erők.” A MOL vendégeként tehát rám is e szabályok és előírások érvényesek. Például csak saját sofőrrel közlekedhetek.

A kb. 6 millió főt számláló, túlnyomórészt szunnita muszlim iraki kurdok több évtizedre visszatekintő függetlenedési harca – különösen napjaink iraki eseményei közepette – akár sikerre is vezethet. A kurdok és az iraki kormányzat közti 1961-ben kirobbant háború 1970-ben fordulóponthoz érkezett. Akkor még alelnöki tisztségében Szaddám Huszein Kurdisztánba látogatott, és tárgyalásokat

ERBIL FŐTERE

A világ egyik legrégebben folyamatosan lakott városának felújított, hangulatos főtere a helyiek központi találkozóhelye. Amint a Nap ereje megenyhül, a tér és az azt övező éttermek, kávézók megtelnek fiatalokkal és idősebbekkel, hogy egy tea és vízpipa mellett megtárgyalják a világ aktuális eseményeit (balra lent)

MAGYAR ÉRDEKEK IRAKI KURDISZTÁNBAN

A MOL iraki leányvállalata, a Kalegran új épülete ad otthont a nyáron megnyíló magyar konzulátusnak. Az egyre mélyülő kurd–magyar kapcsolatokban az olajkitermelés igen fontos szerepet játszik

„MA MÁR CSAK EMLÉK...”

Nagy biznissz a Szaddám arcképével díszített bankjegy árusítása, noha a kurdok nem sok jót köszönhetnek az egykori iraki diktátornak, aki több tízezer társuk meggyilkolásáért felelős

folytatott Musztafa „Molla” Barzánival (a jelenlegi elnök apjával), a kurd függetlenség prominens személyiségével. Ezek után a bagdadi kormány Autonóm Kurd Régiót hozott létre, melynek fővárosává Erbil, a világ egyik legrégebben folyamatosan lakott városát tette. A határokat azonban úgy húzták meg, hogy a kőolajban rendkívül gazdag területek (Kirkuk és vidéke) ne kerüljenek kurd kézre. A kurdok ilyen feltételek mellett nem fogadták el a tervezetet, s 1974-ben a harcok ismételt kiújultak. 1986 és 1989 között, az iraki–iráni háború tetőpontján a Szaddám vezette Baath-párt szisztematikus népiértő kampányt folytatott a kurdok ellen, melyben mintegy 200 ezer kurd vesztette életét. Az al-Anfal hadműveletben 1988. március 16-án az irakiak még mérgezgázt is bevetettek az iráni határ közelében fekvő Halabja város lakói ellen, 5 ezer ember halálát okozva! Majdnem minden kurdnak,

így sofőrörmnek, Nahrónak is vannak rokonai vagy barátai a gáztámadás sebesültjei és áldozatai között. „Sosem felejttem el azt a napot... Hogy is tudnám?... Mégis, hogy képzeled valaki, hogy gázt vet be emberek ellen?! – kérdezi felindultan. – Édesapám megvakult, lánytestvérem pedig a mai napig bőrén viseli a Véres Péntek nyomait.”

Az 1991-es Öböl-háború vége felé a kurdok – látva, hogy Szaddám körül szorul a hurok – fellázdak a központi kormányzat ellen. A kurd és az iraki csapatok közötti véres csatározások a kurdok sikerével végződtek. Októberben Bagdad kivonta csapatait a régióból, megengedve Iraki Kurdisztánnak, hogy de facto független államként működjön. (Ebben sokat segített az USA és szövetségesei által 1991 és 2003 között működtetett repüléstilalmi övezet is.) Az 1992 júniusában tartott választásokon az egymással vetélkedő két nagy párt, a Kurdisztáni De-

JALIL KHAYAT-MECSET

A rendkívül impozáns megjelenésű erbili nagymecset a város egyik leggazdagabb emberének nevét őrzi, aki egyfajta adományként építtette.

A többéves munkálatok után 2007 januárjában átadott mecset akár kétezer fő befogadására is képes

NEMZETI DOHÁNYBOLT ERBILBEN

A dohányzás – a teázáshoz hasonlóan – a társasági élet szerves része. A dobozos cigaretták mellett a kisutcákban akár klasszikus füstölőn keresztül is megízlelhetjük a jó erős kurd dohányt

mokrata Párt (vezetője Maszúd Barzáni, Iraki Kurdisztán elnöke) és a Kurdisztáni Hazafias Front (vezetője Dzsálal Talabáni, Irak elnöke) nagyjából egyenlő számú helyet kapott a Nemzetgyűlésben. Az iraki kurdok helyzetét tovább erősítette, hogy 2003-ban az amerikaiak vezette koalícióhoz csatlakozva jelentős szerepet játszottak Szaddám Huszein rendszerének megbuktatásában.

Az elmúlt évtizedben Iraki Kurdisztán a Közel-Kelet talán legbiztonságosabb és politikailag egyik legstabilabb „államává” vált; olyannyira, hogy több iraki arab is idejön, ha békére és nyugalomra vágyik. Számukra – különösen a jelenlegi politikai és biztonsági helyzetben – Iraki Kurdisztán a safe haven, azaz a „béke szigete”. Erbil útjain többször találkozhatunk a Moszul–Kirkuk–Bagdad irányjelző táblákkal, melyek figyelmeztetnek: a határ nincs messze. „Moszulban élnek rokonaim – meséli Ali,

egy kurd ismerősöm, miközben az autórádióból a nyár legnépszerűbb kurd popzenéje üvölt. – De nem megyek oda, csak ha muszáj. Rendkívül veszélyes. Ma Moszulban bárki meghalhat egy utcai támadásban – főleg, ha kiderül róla, hogy kurd.” Rákérdezek: „Hogyan történhet ennyi robbantás egy közel 2 milliós nagyvárosban?” „Nagyon egyszerű. Az iraki kormányzat nem fordít elég pénzt a biztonságra. A rendőrök pedig félnek, hiszen a terroristák erősebben felfegyverezettek, mint ők. Meg aztán le is fizetik őket... De itt, Kurdisztánban más a helyzet. A kormány nagyon sok pénzt pumpál a rendőrségbe és a hadseregbe, mert a biztonság az első, anélkül semmi sem működhet!”

Ali gondolatmenetét mi sem bizonyíthatta jobban, mint az állandó rendőrségi jelenlét a városokban és azokon kívül: úton-útfélen géppuskafélszkekkel vagy éppen lőtoronnyal felszerelt rendőrségi ellenőrző

pontokat érintünk, a kormányzati épületeket és a külföldiek lakta negyedeket állig felfegyverzett őrök védik, akárcsak a szállodákat, ahová behajtva minden autót alját megvizsgálják, nincs-e rajta bomba. Mindezek aztán nemrég annak fényében váltak hátborgongatóvá, hogy az IS (Iszlám Állam, korábban ISIS: Iraki és Levantei Iszlám Állam) csapatai Iraki Kurdisztán és Erbil felé vették az irányt...

Hazautazásom előtt a német főkonzulátus vascorájára vagyok hivatalos. Az épület körül s annak kertjében a biztonsági erők jelenléte láthatóan erőteljesebb a megszokottnál: az est díszvendége Qubad J. Talabani, Irak elnöke, Dzsalam Talabani fia, a Kurd Minisztertanács elnöke. Kifogástalan angolsággal tart előadást Iraki Kurdisztán jövőjéről. „Van parlamentünk, hadseregünk, önálló kül- és gazdaságpolitikánk – akkor miért ne lehetnének teljesen függetlenek?” Rajta is érződik a szenvedély és a kurdok ügye iránti feltétlen elköteleződés.

És mára az események döbbenetesen felgyorsultak. Az IS fegyveresei pár hét leforgása alatt uralmuk alá hajtották Szíria és Irak határvidékét, és a kurd területek felé is előretörnek, összecsapnak a kurd hadsereggel (komoly sikereket is elérve, olyanynira, hogy az már az USA közbelépését, bombázásait indokolja). És ugyanezen a nyáron, számos

ország óva intő jelzései ellenére, Maszúd Barzáni, az Autonóm Kurd Régió elnöke bejelentette, hogy pár hónapon belül referendum keretében döntenének Iraki Kurdisztán függetlenségéről. Ráadásul Irak vezetése lapzártánk időpontjában épp szünetben van!

Bármivel is beszéltem, bármerre is jártam Iraki Kurdisztánban, mindenkinél és mindenhol ugyanazt tapasztaltam: az iraki kurdok megértek arra, hogy elszakadva Bagdadtól, akár önálló államuk legyen. Megfordítva: mi az egyáltalán, ami még a központi iraki kormányhoz köti őket? A teljes függetlenségükhöz vezető úton sosem sietnek: higgadtan, lépésről lépésre, a diplomatikusan megoldásokat keresve próbálják elérni azt. Egy iraki politikai elemző, Firas al-Atraqchi a következőkkel magyarázza ezt: „A kurdok sokkal megfontoltabbak, mint a déli szunnita vagy síita arab szomszédok.” De Iraki Kurdisztán elszakadása Bagdadtól nemcsak Irak teljes széteséséhez vezetne, hanem fellobbantaná a török és iráni kurdok függetlenségi törekvéseit is (a szíriai kurdok a polgárháború zúrvárában még januárban kikiáltottak egy, az irakihoz hasonló autonóm kurd kormányzatot Északkelet-Szíriában, Szíriai Kurdisztán néven), ami értelemszerűen tovább szítaná a Közel-Kelet amúgy sem békés etnikai és vallási megosztottságát.

FÜGGETLEN KURDISZTÁN? ÉS MEDDIG?

A Kurd Autonóm Régió elnöke, Maszúd Barzáni július 1-jei bejelentésében felkérte a parlamentet, hogy hozzon létre választási bizottságot, melynek feladata a függetlenséget tárgyaló referendum előkészítése. Azóta nemcsak a nemzetközi sajtó, hanem a szakértők és diplomaták is a Közel-Kelet egyik legaktuálisabb, ám annál érzékenyebb kérdésének tartják Iraki Kurdisztán függetlenedésének jelenlegi helyzetét. A mai iraki állapotok eddig egyértelműen a kurd érdekvédelmeknek kedveznek. Miután ugyanis az iraki hadsereg több helyről is kénytelen volt visszavonulni az IS fegyveresei elől – lehetőséget adva a szír és iraki területeket is magában foglaló „Kalifátus” megalapozásához –, a kurd hadsereg sietett több iraki város, köztük az olajban gazdag Kirkuk és Moszul védelmére, bár nem mindenhol átütő sikerrel. Jelenleg pedig ők, a Peshmerga az egyetlen ütőképességű erő az országban, amely fel tudja venni a küzdelmet a Kalifátus fegyvereseivel – az USA légi támogatását is maga mögött tudva. Ráadásul a legtöbb iraki politikai párt – beleértve a kurdokat is – a népszerűtlen Nuri Kamal al-Maliki miniszterelnök visszalépését követeli, választási győzelme ellenére is, felröve neki, hogy képtelen irányítani és megvédeni az országot. Al-Maliki kitarása azonban tovább bénítja a közel-keleti ország politikai működését, erősítve a szélsőségesek térnyerését (elmozdítása épp e lapszám készítésekor zajlik).

Ám az iraki kurdok függetlenségéhez a térség és a világ nagyhatalmainak is lesz egy-két szava, ami felveti a kérdést: meddig létezhetne egyáltalán ez a független Kurdisztán? A bagdadi kormány természetesen határozottan ellenzi a kurdok elszakadását, de érdemi lépéseket jelenleg képtelen tenni ellene. Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök a független kurd állam mellett szólalt fel. Kijelentése meglepte az amerikaiakat, akik – az oroszokkal egyetemben – továbbra is kiállnak a háborúk sújtotta Irak egysége mellett. Talán a legmeglepőbb, hogy az Erdoğan vezette Törökország is támogatná az iraki kurdok függetlenségét, mely jelentős elmozdulást jelentene a hagyományos török politikai iránytól. Iraki Kurdisztán jelenleg ugyanis Törökország egyik legfontosabb szövetségese a térségben. Teherán viszont ellenzi a függetlenséget, aminek fő oka, hogy Irán – vallási okokból – a síita al-Maliki-kormányt támogatja.

Akárhogy is alakulnak az események az elkövetkező pár hónapban, Irak – még a britek által 1923-ban meghúzott határokkal jelölt – egy-egy kevesebb látszik fenntarthatónak.

EMLÉKEK RÖGZÍTÉSE

A kurd lányok (is) megragadnak minden egyes pillanatot, hogy életük egyes fejezeteit megörökítsék – még ha egy egyszerű városi sétálás is az. Az okostelefonok használata és a kendő viselése jól megfér egymás mellett, ezzel is jelezve, hogy a fejlődés nem feltétlenül eredményezi a hagyományok eltűnését

TRADÍCIÓ A MINDENNAPOKBAN

A különböző színekben pompázó, hosszú övvel megkötött buggyos nadrág-kabát a kurd férfiak jellegzetes tradicionális viselete. Az idősebbek gyakran hétköznaponként is előszeretettel hordják (balra lent)

Közeledő állásponton: törökországi Kurdisztán

Már messziről feltűnik az Ararát kevéske jéggel és hóspikkával borított csúcsa, ahogy a török–iráni határ közelében fekvő, kurdok lakta törökországi város, Doğubeyazit felé tartunk. A 70 000 lakosú település kihaltak tűnik. Az utcákon csak lézengenek az emberek, az üzletek és éttermek zárva. A negyvennapos ramadán böjt közepén járunk. Ám a naplementével megszólal a minarettekből a müezzinek esti imára hívó szava, aztán – szinte „gombnyomásra” – az üzletek rácsait felhúzzák, az éttermek kinyitnak, az utcák pedig megtelnek élettel. Itt az esti ünnepi étkezés, az iftár ideje. Egy Ararát-panorámás étteremben azonnal jön is az elmaradhatatlan, tulipáncsészében felszolgált tea. Murat, az étterem igazi olasz szívtipró típusú tulaj-

donosa megemeli poharát, és széles mosollyal csak ennyit mond: „Welcome to Kurdistan!”.

Kicsit azért merész ez a kijelentés Törökországban, ahol – bár a törökök után a kurdok alkotják a legnagyobb népcsoportot, mégis – a 12–18 millió főt számláló „kisebbség” komoly elnyomásnak volt és a mai napig is van kitéve, s akár ilyen elszólásért is bebörtönözhetnek valakit. A török kormány mellesleg nem ismeri el külön etnikai csoportnak a kurdokat, és népszámláláskor az ország állampolgárait egyöntetűen töröknek nevezi.

A török állam és a kurdok közötti konfliktus az 1923-as lausanne-i békeszerződést követően lángolt fel, amikor a török vezetés megpróbálta a kurdok lakta kelet-anatóliai területeket beolvasztani az új

ÉLŐ KURD SKANZEN

Nem filmdíszlet és nem is „kirakattfalu”. Kelet-Törökország hegyi tájain a kurdok a mai napig elődeik évszázados hagyományait és életstílusát őrzik. Hamisítatlan időutazás

KILIMSZÖVŐ LÁNYOK DOĞUBAYAZITBAN

A kurdok számára elérhető kevés munkalehetőség egyike a kilimszövőde. A leánygyermek már tizenéves korukban elsajátítják ősük szőnyegkészítési tudását. Az általuk használt geometriai motívumok egy részéhez hasonló ábrázolásokat hagyományos magyar kézműves termékeken is megfigyelhetünk

Török Köztársaságba. A kurd felkeléseket a török hatóságok rendre levertek, s e vidéket 1925 és 1965 között zárt katonai területnek nyilvánították. A kurd nyelv használatát törvényen kívül helyezték, a „kurd” és „Kurdisztán” szót betiltották; a kurdoakat csak hegyi törökökként említették.

A kurd–török konfliktus a korábnál is erőszakosabb szintre emelkedett, amikor 1978-ban Abdullah Öcalan megalapította a Kurdisztáni Munkáspártot (PKK), s a független Kurdisztán létrehozása érdekében a török állam elleni fegyveres harcra szólított fel. Az 1980–90-es években a PKK számtalan gerillatámadást hajtott végre Törökország- és Európa-szerte, katonai és civil célpontok ellen egyaránt. Öcalan 1999-es letartóztatása

után a török kormány kisebb engedményeket tett a kurd nyelv használata terén, ám tovább folytatta a PKK elleni harcát. A 2000-es évek első évtizedének végén – látva, hogy képtelen pusztán katonai úton rendezni a kurd kérdést – a török vezetés meghirdette a „kurd nyitás” politikáját, mely nem teljesen váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ugyanakkor jelezte, hogy Ankara hajlandó békés eszközök útján is rendezni a konfliktust.

A fordulópontot 2013. március 21-e, a Nevruz (az iráni újév) napja jelentette, amikor az ország-szerte zajló kormányellenes tüntetések közepette a törökországi Kurdisztán fővárosának számító Diyarbakırban milliós tömeg előtt olvasták fel Öcalan börtönből írt üzenetét, melyben fegyver-

szünetre és demokratikus harcra szólította fel mindkét felet. (A helyzet külön érdekessége, hogy Törökország mindeközben évek óta egyre szorosabb kapcsolatokat ápol az erbili kurd vezetéssel. Ennek egyértelmű bizonyítéka a nemrég aláírt, 50 évre szóló energiaegyezmény, melynek keretében Iraki Kurdisztán kőolajat exportálhat északra, a Törökországon áthaladó vezetékeken keresztül.)

A megbékélés jelei meglepően hamar láthatóvá váltak. Doğubeyazıt főutcáján, a rendőrség magas betonfala tövében magányosan parkol egy hatalmas rendőrségi rohamkocsi. A kapu mellett egy állig felfegyverzett török rendőr áll, láthatóan nem nagyon törődve azzal, hogy a nyitott kapun keresztül a kollégái és családtagjaik kerti sütögetését szemlélem. Egy fiatal kurd srác odajön, s a fülembe súgja: „Pár hónapja ezzel a járművel még nagyban osz-

latták a kurd tüntetőket, most meg itt áll, s csak fotózzák az arra járókat.”

Noha már elkezdődtek a béketárgyalások, a kurdok törökök iránti bizalmatlansága még nem oldódott fel. Egy teázóba betérve kurd nyelven köszöntöm a bennülőket. A tulajdonos mutatóujját szájához emelve azonnal csendre int, de közben mosolyogva kérdi, mit parancsolok. „Figyelni kell, mert sosem tudhatjuk, ki hallhatja meg!” Pedig csak egy egyszerű köszönetről volt szó...

Diyarbakır központjában kértem egy eladótól, hol lehetne Kurdisztán-feliratú pólót kapni. Láthatóan örül a kérdésnek, de óva int, hogy a város főutcáján felvegyem, nehogy provokáljam a rendőröket. „Bár több mint 90%-ban kurdok lakják a várost, a maradék csekély török hányad viszont kizárólag rendőr, katona vagy tanár.”

KURD PÁSZTORSZÁLLÁS AZ IRÁNI HATÁR KÖZELÉBEN

Őseik szokásait követve,
a kurd pásztorok nyaranta felhajtják
nyájait a hamar kiégő,
kopár legelőkre. Háttérben
az Ishak Pasa palotája, melynek
díszítőelemei között számos, itthon
is ismert motívumra lelhetünk

– melyeken azért ott díszelgnek a parabolaantennák – népviseletbe öltözött, idős asszonyok fejk kecskéiket. Bár ők láthatóan nem örülnek, ha valaki fotózni készül, a gyorsan felbukkanó gyerekek annál jobban. „Hello money!” – kezdi el egy idő után mindegyik kiáltani, miközben markukat nyújtogatják. A lányok gyorsan készítenek rólunk pár fotót okostelefonjukkal, aztán anyjuk, nagyanyjuk utasítására visszatérnek ők is a kecskefejéshez. Ekkor megértettem, mire gondolt Musztafa.

Élhetik-e továbbra is több évszázados félnomád életmódjukat, miközben az ország hihetetlen gyorsan modernizálódik? Hogyan tudnak kitörni mai helyzetükből? Mit akarnak a fiatalok, akik már okostelefonokkal szerezhetnek képet arról, mi van a „legelőkön túl?” ...

A „kurd nyitás” és talán a törökországi kurd kultúra megőrzésének egyik jelképe Doğubeyazıt határában, a laktanya és a harckocsizók gyakorlóterepe között, pár éve felépített szőnyegmanufaktúra. A török kormány által támogatott műhelyben fiatal kurd lányok tanulják a mesterséget. „Égyre nagyobb méreteket ölt az elvándorlás – kezdi mesélni Dzsálal, aki egykor német- és angoltanárként dolgozott, de most a cég egyik eladójaként keresi kenyérért. – A városi fiatalság Nyugat-Törökországba megy, hogy ott tanuljon, majd munkát vállaljon. Közülük csak nagyon kevesen térnek ide vissza, hiszen nyugaton sokkal több a lehetőség” – teszi hozzá. Ugyanakkor büszkén meséli, hogy idősebb lánya tengerbiológusnak tanul, s pénzkeresési lehetőségként egy nyugat-törökországi halfarmon dolgozik. „Ezzel a manufaktúrával azonban a kormány segít, hogy visszaszorítsa az elvándorlást, s munkát adjon az azt sokkal nehezebben találó lányoknak.”

Harckocsik árnyékában, a török kormány által támogatott műhelyben csodaszép, több ezer dollár értékű szőnyegeket szövő, fiatal kurd lányok... Ennél jobban talán nem is lehetne érzékeltetni a török–kurd kapcsolatok helyzetét.

A negyvenes éveiben járó, bajszos hegyi vezető barátomat, Musztafát nem különösen érdekli a politika vagy éppen az iszlám böjtre vonatkozó előírása. Hosszú éveken át külföldi csoportokat vezetett az Ararátra. A 222. sikeres mászása óta, melyet szerencseszámának nevez, azonban már csak utakat szervez a cégén keresztül, s ő maga már nem megy föl. Egy esti vízipipázás során azért nála is rákérdezek a törökországi kurdok közeljövőjére. Igen tömören, de lényegre törően válaszol: „Nézd meg az Ararát környéki kurd falvakat, aztán tudni fogod, mik az esélyeink!”

Szikrázó napsütésben, egy igen rázó, poros földúton érjük el a Doğubeyazıt feletti hegyekben álló, apró kurd falvakat. Pásztorok laknak itt, akik nyaranta a nyájait terelik fel a hegyek legelőire. A vályogból és kőből, kézzel épített házak között

Harcban a síita vezetéssel: iráni Kurdisztán

Nem hirdeti tábla, de a járókelők öltözködéséből világos, hogy már kurdok lakta vidéken, egész pontosan Irán Kurdisztán provinciájában járunk. A férfiak többsége – akárcsak Irakban – a tradicionális, barna vagy fekete színű, buggyos nadrág-kabátot viseli, derekára tekerve a ruházat alapkellékének számító mintás övet. Valahogy a városok hangulata is felszabadultabbnak és vidámabbnak tetszik, mint például a konzervatív síita Kashané. Mintha már nem ugyanabban az országban, a „csadorba bugyolált nők Iránjában” lennénk. Mikor a törökországi és iraki Kurdisztán tájaira jócskán hasonlító, rendkívül kopár, végeláthatatlan hegyvidéken keresztül haladó, hosszú utunk végén fá-

radtan megérkezünk takabi szállásunkra, hatalmas testű barátunk kitörő örömmel fogad. „Gyertek este az esküvői buliba, itt lesz a szálloda alsó szintjén! Alkohol nem lesz, de jó kurd zene igen!” Mivel a zene úgy ordít a hangszórókból, hogy aludni esélyünk se lenne, hát lemegyünk... Itt vagyunk Iránban, egy kurd buli kellős közepén, amin egymást követik a kurd slágerek és az itthon is hallható nyugati számok (ám a lassan puhuló országban a hatalom korántsem tolerálja a világi zenét...). Egyszerre felemelő és rendkívül furcsa érzés! Mintha teli torokból azt kiabálnák a szigorú teheráni vezetésnek: „Itt nem érvényesek a szabályaitok!” A maga módján ez is egyfajta függetlenségi harc.

JELLEGETES KURDISZTÁNI TÁJ: ELLENSÉG ÉS BARÁT

A földöntúli hangulatot idéző, végeláthatatlan kopár dombok egyszerre segítették a kurdokat az ellenségeik elleni küzdelemben, és szabtak kemény életfeltételeket. A földrajzi környezet nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a kurdok szívós, függetlenségükért és érdekeikért folyamatosan küzdő néppé váltak

Irán nyugati határvidékén közel 7 millió kurd él, akik az ország harmadik legnagyobb etnikai kisebbségeként a lakosság 10%-át alkotják. Hovatovább ez a kurdok is lakta egyetlen közel-keleti állam, melynek közigazgatási beosztásában jelen van a Kurdisztán név mint Irán harminc provinciájának egyike.

Az iráni kurdok küzdelme talán a legősibb: már az iszlám megjelenése előtti évszázadokban harcban álltak – akkor éppen a Szasszanida-dinasztia uralkodóival. A rövidebb életű kurd fejedelemségek megjelenése ellenére, a középkorban és az újkorban folytatódott a kurdok és az éppen hatalmon lévő perza uralkodók közötti harc. A 20. század világhábo-

rúi után alapított, rövid életű itteni államok jelezték a kurdok függetlenség iránti elszánt törekvését. Ám mindkét kezdeményezést véresen elfojtotta a Pahlavi sahok vezet iráni vezetés. Ezek után nem meglepő, hogy 1979-ben a kurdok elsőként csatlakoztak a Mohammed Reza Pahlavi megbuktatását követelő tüntetésekhez, a komolyabb önrendelkezési jogok megszerzése reményében.

A Khomeini ajatollah vezette új rezsim azonban nem sok jelét mutatta, hogy támogatná őket. Sőt, egyenesen iszlámellenesnek nevezte az etnikai kisebbségek „koncepcióját”, és a síita vezetés harcot hirdetett a szunnita kurdok szeparatista mozgalmai ellen. Az 1979-es, majd az 1989–1996 közötti fel-

EGYÜTT KÖNNYEBB

A kurdok – más keleti népekhez hasonlóan – rendkívül családcentrikusak, így az esküvői szezonban rengeteg ifjú párral találkozhatunk, akik előszeretettel fotózkodnak nevezetes történelmi emlékek előtt

kelések során tízezernél is több kurd halt meg, s százakat végeztek ki a börtönökben. Jelentős változások Mohammed Khatami elnöksége (1997–2005) alatt történtek, amikor nemcsak kurd képviselők kerültek be az iráni parlamentbe, hanem maga Khatami is több szunnita és síita kurdot nevezett kabinetjébe. És bár az alkotmány értelmében minden vallási és etnikai kisebbséget ugyanazok a jogok illetnek meg, és senkit sem érhet diszkrimináció vallási vagy etnikai hovatartozása miatt, Ahmadi-nedsád elnöksége alatt ismét elmérgesedett a kurdok és az iráni vezetés kapcsolata. Ma pedig? A 2013-ban megválasztott Hasszán Róhání honlapján jelent meg a nemzeti és vallási kisebbségekkel kapcsolatos program, melyben az új elnök hangsúlyozza, hogy az alkotmányban foglaltaknak meg-

felelően kívánja kezelni a kisebbségek, így a kurdok helyzetét is.

Az iráni kurdok észrevehetően szegényebb körülmények között élnek, mint iraki társaik; a politikai függetlenség előszobáját jelentő gazdasági függetlenségnek nyomát se látni. Még a legnagyobb városok – mint Kermansah, Hamadan vagy Sanandaj – is inkább régi korok emlékeivel, semmint mai beruházásokkal büszkélkedhetnek. Vidéken pedig sok falu ugyanolyan, mint a törökországi hegyekben látottak...

Továbbutazásunk előtti estén szállásadó barátunk mesél: „Beszélem a kurdot, mert az az anyanyelvem; beszélem a perzsát, mert ugye Iránban az a hivatalos nyelv; ugyanakkor beszélem a törököt és az arabot, mert több rokonom, illetve barátom

SZIGORÚ TEKINTET
A fekete „csadoros” Irán után hatalmas kontraszt a színes, tradicionális viseletbe öltözött kurd hölgyek látványa

FELHŐTLEN BOLDOGSÁG

A vályogházak, a szénaboglyák, valamint a csatornázás hiánya, és a megbízható villamosítás egyszerre jellemzi a kurd falvak állapotát. De mindez nem befolyásolja a gyerekek lendületét, érdeklődését, látogatók iránti olthatatlan kíváncsiságát (balra fent)

lakik Törökországban vagy Irakban, akikkel kurdul már nem nagyon értjük meg egymást. Ja, és értelemszerűen beszélnem kell az angolt is az ide látogató külföldiek miatt. Kurd vagyok, de itt élek Iránban. Ehhez kell alkalmazkodnom” – zárja le mondanivalóját. És ha már szállodájában rendeznek egy esküvői bulit, ahol mindenki boldog és jól érzi magát, az neki már teljesen elegendő.

Sokféle Kurdisztán, hatalmas különbségek, egészen más életutak. Kívülről. Éppen ezért egy egységes Kurdisztán gondolata teljesen értelmetlennek tűnik. Mégis egyvalami összeköti őket, s emlékeztet az egykori, majdnem egységes Kurdisztánra: belül – bárkiről is legyen szó – a legnagyobb büszkeséggel vállalják, hogy kurdok, és küzd mindenki a maga módján és lehetősége szerint. Egyet akarnak igazán: kurdként büszkén, kirekesztés nélkül és békében élni. ⊕